

Eigenverantwoordelijkheidsrecessie

Cock Hazeu

*De auteur is verbonden aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
hazeu@wrr.nl*

De verzorgingsstaat is een pakket aan collectieve verzekeringen: werknemersverzekeringen voor wie een baan heeft, volksverzekeringen en sociale voorzieningen voor alle ingezetenen, en tal van andere arrangementen die bescherming bieden tegen een toekomstig risico.

Toekomstige risico's zijn verzekerd en omdat ze verzekerd zijn kunnen we nú bepaalde keuzes maken: een duur huis kopen met een hoge hypotheek, maar met de zekerheid van de hypotheekrenteaftrek durven we het aan. Of de verplichte pensioendeelname, die ons vrijwaart van de noodzaak nog individueel te sparen voor de oude dag. Ook regelgeving waaraan geen premie- of belastingbetaling te pas komt, biedt zekerheid. Neem het wettelijk regime van ontslagbescherming. Niet ieder 'productiedipje' kan zomaar leiden tot ontslag. De wettelijke bescherming heeft dus een waarde die met zich meebrengt dat het individu minder reserves hoeft aan te houden als het in dit opzicht tegen mocht zitten.

In een verzorgingsstaat als de Nederlandse zijn we dus voor veel verzekerd. De overheid speelt daarin vaak een belangrijke rol. Dat geeft echter geen zekerheid van een hogere orde dan bij private verzekeringen; integendeel! Bij een private verzekering kan de verzekeraar immers niet zomaar de rechten verkleinen; de verzekerde heeft dan ten minste een exit-optie. De overheid daarentegen kan wél eenzijdig toekomstige rechten inperken, en doet dat soms ook. Wil de overheid bij dergelijke ingrepen een betrouwbare economische actor in de samenleving zijn (*in casu* in haar rol als verzekeraar tegen maatschappelijke risico's), dan is het zaak dat ze voldoende tijdruimte geeft aan burgers om hun posities te herschikken. Want door een beleidsingreep zijn burgers minder verzekerd dan ze dachten te zijn, en moeten ze de tijd krijgen om zich aanvullend te verzekeren; letterlijk particulier aanvullend of door meer te gaan sparen.

Hoe pakt dit nu uit bij drie collectieve arrangementen die in deze tijd ter discussie staan: pensioenopbouw, hypotheekrenteaftrek en ontslagbescherming?

Toen de pensioenfondsen enkele jaren geleden door de snel teruglopende waarde van hun aandelenbezit in problemen kwamen, is dat aangegrepen om de pensioenhoogte niet langer op het eindloon- maar voortaan op het middelloonstelsel te baseren; vanaf 2004 is nog slechts 12% van de pensioenregelingen op eindloon gebaseerd en 74% op het middelloon. Vanaf dat jaar zijn met name het ABP en het PGGM omgegaan; dat telt aan! Hoewel de pensioendatum voor de gemiddelde werkende nog twintig jaar weg ligt, heeft dit een directe materiële betekenis. Niettemin is er geen maatschappelijke commotie over ontstaan. Blijkbaar wordt de pensioeningreep legitiem gevonden en kon het beste pensioensysteem ter wereld dat wel lijden.

Over de hypotheekrenteaftrek mogen we niet praten van de regering, en dat zegt eigenlijk al genoeg. Bovendien, als we er zelf niet over (mogen) beginnen, zet de Europese Commissie

het wel op de agenda. De vergaande Nederlandse hypotheekrenteaftrek is een uitbijter in Europa, heeft averechtse consequenties voor de inkomensverdeling, en houdt een rondpompen van geld in stand (hypotheekrenteaftrek, én huursubsidie, én nu ook al fiscale aftrek voor wie z'n hypotheek heeft afgelost). Steeds meer mensen voelen aan dat dit geen stand kan houden, en voorzien een ingreep bij de kabinetsformatie van 2007. Ook de hypotheekrenteaftrek is een arrangement dat bij een eenzijdige ingreep een gat doet vallen in de financiële toekomstplanning van burgers – een arrangement dat veel gevoeliger ligt dan het pensioen, omdat de directe consequenties veel minder ver in de toekomst liggen. Duidelijk is daarom dat een lang overgangsgeregime nodig is, zodat mensen zich er op in kunnen stellen. Ook is duidelijk dat de huidige onduidelijkheid en taboesfeer de onzekerheid en wantrouwen van burgers alleen maar in de hand werken; weinig behulpzame elementen om een economie uit het dal te krijgen!

Een derde zekerheidsverkleining is het debat over vermindering van de ontslagbescherming. Denemarken is daarbij het voorbeeld dat in de beleidsmode is. Van minder ontslagbescherming wordt de economie echter niet automatisch zoveel dynamischer dat met name oudere werkenden bij ontslag makkelijk een nieuwe baan vinden. In Denemarken lossen ze dat op door werklozen na een halfjaar op werkervaringsplaatsen (*trainings jobs*) te plaatsen, maar daarmee ontstaat een reïntegratietraject dat al bij al zo kostbaar is dat het zeer de vraag is of dit nu maatschappelijk doelmatiger is. Naast dit allocatieaspect heeft een eventuele overheidsingreep ook een verdelingsdimensie; met name oudere werknemers zijn daardoor minder tegen ontslag verzekerd dan ze dachten te zijn. Als we het 'verzekeringsgat' dat daardoor zou ontstaan willen dichten, is aanvullend beleid nodig. Enquêtes van het SCP laten onverminderd zien dat de Nederlandse bevolking hecht aan haar verzorgingsstaat; eenzijdige ingrepen van de overheid waarbij grote groepen niet de mogelijkheid hebben om zelf (nog) arrangementen te treffen om gaten te dichten, hebben geen draagvlak.

Pensioen, hypotheek, ontslagbescherming: mensen krijgen boodschappen aangezegd over de toekomst. En daar reageren ze heel rationeel op: meer eigen verantwoordelijkheid dragen betekent kleinere sociale vangnetten en meer eigen middelen reserveren. Mensen sparen dan ook als gekken en de consumptiegroei wil maar niet op gang komen. Dat verklaart waarom de huidige economische recessie zo lang aanhoudt en waarom andere landen wél uit het conjunctuurdal kruipen, maar Nederland achteraanhobbelt. We hebben een heuse 'eigenverantwoordelijkheidsrecessie'; zelfgemaakt! ■